

Ключевые слова: социальная ответственность, ответственность, юридическая ответственность, ответственность личности, ответственность общества.

KALENICHENKO L. I. DEBATES ABOUT THE CLASSIFICATION OF CERTAIN TYPES OF SOCIAL RESPONSIBILITY

It is established that there are three main approaches to understanding the essence of the concept of «social responsibility» in legal scientific literature.

The first approach is represented as «broad» understanding of social responsibility. Proponents of this approach understand under social responsibility a social mechanism of control by the assistance of which society exists in harmony.

The second approach involves understanding of social responsibility as the attitude of the subject to the norms of society (social norms).

The third approach focuses on the fact that social responsibility is a corporate responsibility, i.e. liability of companies, corporations, organizations for their decisions, actions towards society and its members.

The basic criteria for social responsibility division into species are analyzed. The author has clarified the grounds of classification of social responsibility and its certain species.

The following classification of social responsibility is offered:

- according to the subject: 1) individual responsibility; 2) collective or group responsibility (this type of responsibility should include responsibility of social groups, collectives, state and private organizations); 3) social responsibility;
- according to the areas of public life: 1) political responsibility; 2) economic responsibility; 3) spiritual and cultural responsibility; 4) environmental responsibility; 5) educational and scientific responsibility; 6) technological responsibility; 7) responsibility in family and domestic relations;
- according to the time measurement: 1) retrospective responsibility; 2) prospective responsibility;
- according to the type of social norm that contains society's requirements to the behavior of individuals, groups and society as a whole: 1) moral responsibility (for the violation of morality); 2) religious responsibility (for the violation of religious norms); 3) legal liability (for the violation of law norms).

Keywords: social responsibility, responsibility, legal liability, responsibility of an individual, responsibility of the society.

УДК 340.12

I. В. ПРОЦЮК,

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії держави і права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОЇ ГІЛКИ ВЛАДИ В МЕХАНІЗМІ ПОДІЛУ ВЛАДИ

Зазначено, що поділ державної влади є умовою, ознакою правової державності, необхідним для забезпечення свободи і прав людини. Судову владу розглянуто як різновид державної влади поряд із законодавчою і виконавчою гілками влади. Завдяки своїй діяльності вона сприяє взаємному контролю та збалансованості повноважень усіх державних органів. Особливу увагу приділено діяльності судів конституційної юрисдикції.

Ключові слова: поділ державної влади, система стримувань і противаг, судова гілка влади.

Protsyuk, I.V. (2015), "Some aspects of the activity of the judicial branch of power in the mechanism of powers division" ["Okremi aspekty diialnosti sudovoi hylky vlady v mekhanizmi podilu vlady"], *Pravo i Bezpeka*, No. 2, pp. 32–38.

Теорія поділу влади сприяє створенню державної функціональної системи, яка може ефективно діяти. Саме через це Ш.-Л. Монтеск'є вважав, що необхідно встановити такі взаємовідносини між названими ним гілками влади, щоб вони, самостійно вирішуючи державні задачі кожна своїми правовими засобами, могли водночас і врівноважувати одна

одну, попереджуючи можливість узурпації повноважень верховної влади будь-якою установою [1, с. 294–296]. Вперше система стримувань і противаг була втілена у Конституції США. Вона ґрунтується на таких основоположних засадах:

– усі три гілки влади мають різні джерела їх формування;

– усі органи державної влади мають різні терміни повноважень;

– автори системи стримувань і противаг ставили за мету створити механізм, в межах якого кожна з гілок влади мала б можливість нейтралізувати узурпаторські зазіхання іншої [2, с. 277–278].

Постановка проблеми. Більшість науковців визнають поділ державної влади умовою, ознакою або компонентом правової державності, необхідним для забезпечення свободи і прав людини. Форми закріплення принципу поділу влади в конституційних нормах різні. У більшості розвинених країн він виражається в структурно-функціональному визначенні кожного з вищих органів держави – глави держави, парламенту, уряду й вищих судів; у багатьох країнах поділ державної влади проголошено в конституційних текстах і сформульовано у вигляді норми-принципу [3, с. 23], прикладом якого є положення ст. 6 Конституції України: «Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову» [4].

У ліберальній традиції, починаючи з А. Токвіля [5, с. 93–96; 6, с. 152; 7, с. 661], прийнято розглядати поділ державної влади як один з елементів більш загального принципу її організації – принципу розосередження державної влади. До інших його елементів відносять: а) федералізм (поділ влади «по вертикалі»); б) конституційний контроль (якщо вважається, що конституційна юрисдикція не входить у поділ влади «по горизонталі»); в) територіальну автономію і місцеве самоврядування; г) конституційно гарантовану парламентську опозицію; г) конституційно гарантовану автономію інститутів громадянського суспільства й навіть д) делегування державою частини своєї компетенції міжнародним організаціям [8, с. 26–28; 9, с. 284]. Отже, поділ державної влади можна розглядати і як самостійний принцип механізму державної влади, і як найважливіший елемент більш загального принципу її розосередження. Принаймні завдання цього процесу – запобігти концентрації влади, яка загрожує правовій свободі.

Мета статті – розглянути окремі аспекти значення і ролі судової влади в системі механізму державної влади при реалізації принципу поділу влади для можливого застосування проаналізованих позицій у державно-правовій практиці України.

Стан дослідження. Дослідженню питань пошуку оптимальної моделі державної влади і місця у ній судової гілки влади присвятили

свої праці такі науковці, як В. Б. Авер'янов, Ю. П. Битяк, О. Р. Дашковська, М. С. Кельман, М. І. Козюбра, О. Г. Мурашин, М. П. Орзіх, О. В. Петришин, Д. М. Притика, В. С. Смородинський, В. Ф. Сіренко, В. Я. Тацій, І. А. Тимченко, С. В. Шевчук та ін.

Виклад основного матеріалу. Теорія поділу влади виступає як одна із загальнодемократичних концепцій, спрямована на те, щоб всі різновиди державної влади здійснювали свої владні функції за допомогою взаємного співробітництва і взаємодії. Згідно з принципом поділу влади всі гілки державної влади володіють самостійністю, але при цьому виступають як елементи єдиного механізму. Судова влада є різновидом державної влади, поряд із законодавчою і виконавчою. Конституційне закріплення судової влади в системі поділу влади сприяє взаємному контролю та збалансованості повноважень усіх державних органів. Соціальна роль судової влади за умови її самостійності полягає у захисті прав і свобод громадян, їх законних інтересів шляхом вирішення правових спорів і конфліктів між ними та між гілками влади. Вона реалізує свій потенціал незалежності та неупередженості, закладений принципом поділу влади, забезпечує рівновагу і взаємодію в процесі виконання своїх функцій всіма гілками державної влади.

Місце судової влади у тріаді поділу влади розглядається по-різному. В одних випадках акцент робиться на тому, що в системі поділу влади суд повинен виступати свого роду гарантом рівноваги, в інших – розглядається як своєрідний арбітр, який виступає в якості посередника між законодавчою і виконавчою владою, а іноді судова влада розглядається у вигляді інституту, покликаного в процесі безперервної боротьби між різними гілками влади своїми рішеннями направляти діяльність останніх у площину конституційних положень, засновуючись на букві і дусі закону.

На нашу думку, судова гілка влади виступає своєрідним арбітром між законодавчою і виконавчою гілками влади, яка, однак, стримується ними, тобто існує взаємний вплив у стримуванні гілок влади в межах встановленої законом компетенції. Наприклад, як показує аналіз основних положень Конституції США 1787 р., конституційна система стримувань і противаг надає виконавчій і законодавчій гілкам влади засоби стримування судової влади головним чином за допомогою процедури відбору і призначення федеральних суддів, контролю обсягу їх юрисдикції. Текст Основного закону США чітко не вказує, якими засобами стримування

законодавчої й виконавчої гілок влади володіє сама судова влада. Проте можна констатувати, що вона стримує і законодавчу, і виконавчу гілки державної влади.

Важливим у цьому аспекті є розгляд місця і значення суду конституційної юрисдикції в системі поділу влади. Оскільки діяльність усіх гілок влади «програмується» основним законом країни, то тільки конституційний суд визначає, що йому відповідає, а що не відповідає, виходячи зі свого розуміння тлумачення конституції [10, с. 430]. Більше того, конституційний суд може розширювати або змінювати ту ж конституційну «програму» – тими засобами, якими дозволяє це робити сам основний закон. З приводу цього В. С. Нерсесянц зазначає, що «конституційний суд, у силу визнання загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, власне кажучи, може і вправі, не обмежуючись позитивними нормами Конституції, керуватися також загальнотрудовими принципами й положеннями. ... Це по своїй суті загальноправовий контроль за нормативними актами» [11, с. 687–688].

Аналогічно трактує це питання В. Д. Зорькін: «Не підміняючи законодавця й залишаючись у межах судових юрисдикційних завдань, Конституційний суд забезпечує правомірність закону, інакше кажучи, верховенство Конституції в правотворчій діяльності законодавця. ... У своїх рішеннях суд може вийти за межі букви закону і звернутися до його духу. У такому випадку він приймає рішення... на підставі природно-правових аксіом і принципів права. ... Ідеться не про повсякденну діяльність суду, а про екстремальні, виняткові, граничні ситуації в системі стримувань і противаг, поділі й балансуванні влади. Важливо, щоб при цьому суд залишався хранителем Конституції, захищав право і прогрес» [12, с. 83].

На думку А. Шайо, там, де ведеться активне конституційне судочинство, регулююча роль законодавчої влади, її межі встановлюються не стільки конституцією, скільки конституційним судом [13, с. 159–160]. «Відповідно до нової тенденції, яка виявилася головним чином після другої світової війни, суди вже не задовольняються своєю традиційною роллю, застосуванням законів. Судді конституційних судів, порвавши з поглядами Ш.-Л. Монтеск'є, який називав суддів вустами закону і вважав їх рівень нижчим рівня законодавчих органів, нині вже не просто займаються правотворчістю (що, до речі, вони, як і раніше, заперечують), а й впливають на напрямок законодавства й ефективність конституції» [13, с. 100].

Такі міркування наводять на думку про верховенство уже не законодавчої, а судової влади, яка в особі суду конституційної юрисдикції виступає останньою інстанцією, що компетентна судити про конституційність актів інших гілок влади. Дійсно, у правових джерелах відзначається, що конституційні суди (суди конституційної юрисдикції, що діють за європейською моделлю) в поділі державної влади перетворилися на, так би мовити, суперзаконодавців, які здійснюють не тільки конкретний, а й абстрактний контроль за конституційністю законодавчих актів, дають нормативне тлумачення конституції та законів. Конституційний суд ще називають «негативним законодавцем» у тому розумінні, що закони діють тому, що конституційний суд не визнає їх недійсними. У такому контексті сучасну правову державу називають «державою суддів» [14, с. 17–20, 38].

Однак і в цьому випадку має йтися не про верховенство однієї з гілок влади, а про їх кооперацію й координацію, тому що рішення конституційного суду не мають фактичної сили, якщо вони не враховуються законодавцем і не забезпечуються виконавчою владою [14, с. 18].

У США – країні загального права – діяльність законодавчої та виконавчої гілок державної влади в період партійного єдиновладдя може ефективно контролюватися і стримуватися Верховним судом. По-перше, він є позапартійним, а тільки позапартійні владні інститути можуть протистояти партійному єдиновладдю. По-друге, судді Верховного суду призначаються довічно, і кожному президентові дістаються ті, які були призначені його попередниками (тому іноді президенти домагалися розширення складу Верховного суду). Ця обставина знижує ймовірність того, що більшість верховних суддів виявиться прихильниками сформованого партійного єдиновладдя. По-третє, США – країна прецедентного права, тут судова влада має достатні можливості протидіяти можливій сваволі законодавчого або виконавчого інститутів, захищати правову свободу від неправомірного владного втручання. «У США раніше, ніж в інших країнах, ще на початку XIX ст. склалася система (інцидентного) конституційного нагляду, який здійснюється судами загальної юрисдикції. Якщо в ході судового розгляду конкретної справи суд стикається з потребою винести судження про правомірність акта, від якого залежить його рішення, він повинен дати йому відповідну оцінку. Остаточне встановлення відповідності спірного акта Конституції США дає Верховний суд США одночасно з формальним тлумаченням положень федеральної Конституції» [15, с. 29].

Отже, судовий конституційний нагляд проявляється у можливості Верховного суду США ухвалювати рішення щодо конституційності нормативних актів двох інших гілок влади, але ця влада прямо не зазначена в Конституції. Як уже неодноразово підкреслювалося, у епохальній для американського права справі *Marbury v. Madison*, 5 U.S. 137 (1803) [16, р. 123–125] Верховний суд визнав положення одного із законів такими, що суперечать Основному закону США, а повноваження конституційного нагляду як атрибута судової влади було визнано таким, що випливає з Конституції, тобто таким, що мається нею на увазі.

Верховний суд США в рішенні щодо цієї справи, доводячи свою думку до країни через голову Суду Дж. Маршалла, вказав, що судовий конституційний нагляд випливає з писаної Конституції, мається на увазі у ній в клаузулі про верховенство федерального права й у положенні ст. III Основного закону США, що наділяє судовою владою федеральні суди. По-перше, як мотивував своє рішення Дж. Маршалл, Конституція є законом, якого слід дотримуватись, а конституційна клаузула про верховенство федерального права робить її верховним правом країни. По-друге, судді, що утворюють судову гілку влади, будучи відповідно до ст. III наділеними «судовою владою Сполучених Штатів», мають у своєму розпорядженні право – щодо справ, що виносяться на їх розгляд – затверджувати, що є право. Із цього випливає, що в такому випадку судді, приймаючи рішення стосовно обставин справи, у якій можуть бути задіяні Конституція і статут (законодавчий акт), повинні дотримуватись ієрархії, співвідповідності правових норм, установлені в клаузулі про верховенство: у випадку колізії вони мають застосувати Конституцію і зневажати статутом.

У справі *Marbury v. Madison* фігурував федеральний закон, але мотивування, використане у рішенні, було також застосоване і для визнання неконституційним і тим самим недійсним закону штату у 1810 р. у рішенні Верховного суду у справі *Fletcher v. Peck*, 10 U.S. 87 (1810) [16, р. 199]. Після рішення у справі *Marbury v. Madison* право судів на розгляд законів щодо відповідності Конституції було безсумнівним, хоча наступне рішення про невідповідність закону Конституції було прийнято лише через півстоліття у справі *Dred Scott v. Sandford*, 60 U.S. 393 (1856) [16, р. 125]. Тоді ж остаточно утвердилося доктринальне положення, що тлумачення Основного закону, яке дає Верховний суд у перебігу розгляду справ, є обов'яз-

ковим для судів нижчого рівня та інших державних органів.

У перше сторіччя історії країни судовий конституційний нагляд приводився в дію рідко. Сьогодні ж це одна з головних рушійних сил у розвитку права й держави, її дія позначається на балансі складових елементів федералізму, поділу влади й на взаєминах особистості з органами влади всіх рівнів. Найбільший підйом активності використання судового конституційного нагляду спостерігався з 1953 р., коли головою Верховного суду США став Е. Уоррен.

Дослідники періоди історії Верховного суду ділять за ознакою строку головування в ньому того чи іншого «Головного судді Сполучених Штатів» (як офіційно йменується посада) із числа 14 головних суддів за часів функціонування цього Суду. Звідси такі історично відомі періоди, як Суд Уоррена, Суд Бергера, Суд Ренквіста [17, р. 7–28]. З 2005 р. Верховний суд США очолює Дж. Робертс.

За 75 років (1789–1864 рр.) Верховний суд держави визнав тільки 2 закони Конгресу неконституційними. 1789–1953 рр. – це відрізок часу тривалістю в 164 роки, протягом якого загальне число таких актів досягло 76. А от за 1953–1998 рр. (за 46 років) Суд визнав неконституційними наступні 76 законів Конгресу [18, р. 30]. За останні роки нараховується ще 5 актів, отже загальна їх кількість становить 159 законів [19]. Аналогічна тенденція спостерігається і щодо законів штатів, хоча Верховний суд визнав недійсними більше законів штатів, ніж федеральних [19]. І «... це аж ніяк не означає, що прийняті Конгресом закони повністю залежать від розсуду Верховного суду. Конституційний нагляд застосовується в наш час рідко. Об'єктом його впливу є насамперед законодавство штатів, а не федеральні закони. Тому розглядати наглядом повноваження Верховного суду як чинник, що постійно ущемляє й обмежує законодавче верховенство Конгресу, було б явним перебільшенням» [20, с. 83].

Противагою повноваженню Верховного суду стосовно тлумачення Конституції, обов'язкового для законодавця, є те, що воно може бути скасовано прийняттям поправок до Основного закону [21, с. 600]. За час свого існування Конгрес США, одержавши необхідне схвалення легіслатур 3/4 штатів, тричі (шляхом прийняття поправок до Конституції) визнавав недійсними рішення Верховного суду. У такий спосіб, зокрема, було введено податок на прибуток, заборонений Верховним судом, і встановлено право народжених на території США афроамериканців на автоматичне одержання

громадянства США всупереч колишньому рішенню Верховного суду, який постановив, що «поневолені афроамериканці не є громадянами США» (справа *Dred Scott v. Sandford*, 60 U.S. 393 (1856) [16, p. 125].

Немає жодних сумнівів, що в сучасну епоху федеральні суди США взагалі і Верховний суд зокрема чинять більший вплив на життя середньостатистичного громадянина держави, ніж будь-коли. Конституційні міркування відіграють головну роль у багатьох сферах права. Ера судового конституційного нагляду, що розпочалася у 1953 р., відзначена небаченою до того увагою до конституційних проблем і питань взагалі, до прав і свобод особи зокрема. Верховний суд є засобом стримування імпульсів політичної більшості в країні. Його влада й масштаби впливу на положення справ у країні насамкінець залежать не від примусу, а від того, якою мірою його рішення добровільно шануються суспільством. Зараз можна з упевненістю говорити, що енергійна реалізація функції судового конституційного нагляду є однією з невід'ємних рис державного механізму США. Саме «наявність сильної судової влади пояснює стійкість президентської республіки США та існуючий тут високий рівень гарантій правової свободи» [22, p. 17].

У системі поділу державної влади в парламентських країнах протиположною законодавчій і виконавчій гілкам є, передусім, судова гілка влади. У зв'язку з цим потрібно підкреслити, що така модель поділу державної влади у своєму первісному варіанті виникла й реально функціонує як чинник розосередження влади у Великобританії – країні прецедентного права, де найважливішу роль традиційно відіграє влада судова. Саме тут вона може бути реальною протиположною потужній структурі парламентській більшості і сформованому нею уряду. Адже тут закони та урядові нормативні акти здобувають реальну юридичну силу настільки, наскільки вони визнаються й застосовуються судами, у такий спосіб трансформуючись у прецедентне право. Оскільки це стосується не лише функціональної, а й інституціональної

самостійності судів, цьому питанню не слід приділяти велику увагу, бо і формальна, і реальна незалежність судової влади в країнах, що спираються на англійську традицію правосуддя, досить відома. «Англосаксонська правова концепція з повною підставою вважала суд протиположною виконавчій владі» [13, с. 219].

Поширена думка, що закон має верховенство над прецедентом, а верховенство парламенту виключає можливість судового контролю за його діяльністю і що у Великобританії «судовий конституційний контроль, у принципі, неможливий у зв'язку з браком писаної конституції» [23, с. 6]. Вона заснована на нерозумінні того, що в дійсності діє принцип верховенства права – ніякий парламент не може його скасувати і ніякі закони не можуть порушувати принципи права, які захищає суд. «Для англійця норма, прийнята законодавцем, носить особливий, певною мірою навіть аномальний характер, як щось, що зовні привноситься в право. Як не намагається англійський законодавець ..., щоб сформульовані ним положення могли бути повністю сприйняті англійським правом, вони повинні бути застосовані й підтверджені (іноді у зміненому вигляді) судами» [24, с. 246]. Фактично без прецедентного права в умовах цієї держави статутне право втрачає як свій зміст, так і призначення і не може застосовуватись [25, с. 82].

Висновки. Судова влада, будучи різновидом державної влади, постійно взаємодіє із законодавчою і виконавчою. В контексті системи стримувань і протиположною судову владу характеризує не стільки правосуддя, скільки юридична можливість активно впливати на рішення і дії законодавчої і виконавчої гілок влади, врівноважувати їх. Таким чином, судова влада займає особливе місце в системі поділу влади, тісно взаємодіючи із законодавчою і виконавчою гілками влади. При цьому автономність судової влади може бути тільки відносною, оскільки вона не існує ізольовано від інших гілок влади, сфера її діяльності окреслюється законами, які приймаються законодавчою владою, а реалізація судових рішень вимагає відповідних дій органів виконавчої влади.

Список використаних джерел

1. Монтескьє Ш.-Л. Избранные произведения / Ш.-Л. Монтескьє ; [ред., авт. вступ. ст. М. П. Баскин, авт. примеч. Р. С. Миндлина] ; Акад. наук СССР, Ин-т философии. – М. : Госполитиздат, 1955. – 799 с.
2. Мишин А. А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран / А. А. Мишин. – М. : Белье альвы, 1996. – 400 с.
3. Журавльова Г. Поділ влади в сучасній Україні (проблеми теорії та практики) / Г. Журавльова // Право України. – 1998. – № 11. – С. 23–25.
4. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
5. Политические учения: история и современность. Марксизм и политическая мысль XIX века / [редкол.: П. С. Грацианский, В. Е. Гулиев, В. С. Нерсесянц]. – М. : Наука, 1979. – 263 с.

6. История политических и правовых учений XIX в. / отв. ред. В. С. Нерсесянц. – М. : Наука, 1993. – 813 с.
7. История политических и правовых учений : учеб. для вузов / под ред. В. С. Нерсесянца. – М. : Норма, 2004. – 944 с.
8. Зидентоп Л. Демократия в Европе / Л. Зидентоп ; [пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева]. – М. : Логос, 2001. – 360 с.
9. Остром В. Смысл американского федерализма. Что такое самоуправляющееся общество / В. Остром ; [пер. с англ. ; предисл. А. Облонского]. – М. : Арена, 1993. – 320 с.
10. Сравнительное конституционное право / [редкол.: А. И. Ковлер, В. Е. Чиркин (отв. ред.), Ю. А. Юдин] ; Рос. акад. наук, Ин-т государства и права. – М. : Манускрипт, 1996. – 730 с.
11. Проблемы общей теории права и государства : учеб. для вузов / под общ. ред. В. С. Нерсесянца. – М. : Норма – Инфра-М, 1999. – 794 с.
12. Зорькин В. Д. Социалистическое правовое государство: основные черты концепции / В. Д. Зорькин // Право и власть / под ред. М. П. Вышинского. – М. : Прогресс, 1990. – С. 64–95.
13. Шайо А. Самоограничение власти (краткий курс конституционализма) : [пер. с венгер.] / А. Шайо. – М. : Юристь, 2001. – 292 с.
14. Судебная власть / под ред. И. Л. Петрухина. – М. : Велби ; Проспект, 2003. – 720 с.
15. Энтин Л. М. Разделение властей: опыт современных государств / Л. М. Энтин. – М. : Юрид. лит., 1995. – 174 с.
16. Menez J. F. Summaries of Leading Cases on the Constitution / Joseph F. Menez and John R. Vile. – 14th ed. – [Б.м.] : Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2003. – 627 p.
17. Farber D. A. Constitutional Law: Themes for the Constitution's Third Century / Daniel A. Farber, William N. Eskridge, Jr., Philip P. Frickey. – 2nd ed. – [Б.м.] : West Group, 1998. – 109 p.
18. O'Brien D. M. Storm Center : The Supreme Court in American Politics / David M. O'Brien. – 5th ed. – N.Y. : W. W. Norton & Company, 2000. – 472 p.
19. Acts of Congress Held Unconstitutional in Whole or in Part by the Supreme Court of the United States [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://supreme.justia.com/constitution/046-acts-of-congress-held-unconstitutional.html>.
20. Мишин А. А. Государственное право США / А. А. Мишин. – М. : Наука, 1976. – 205 с.
21. Проблемы общей теории права и государства / под ред. В. С. Нерсесянца. – М. : Норма – Инфра-М, 1996. – 728 с.
22. Abraham H. J. Freedom and the Court. Civil Rights and Liberties in the US / H. J. Abraham. – N.Y. : Oxford Univ. Press, 1972. – 397 p.
23. Лузин В. В. Формы правления современных государств : учеб. пособие / В. В. Лузин. – Н. Новгород : ВГАВТ, 2000. – 114 с.
24. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози ; [пер. с фр. В. А. Туманова]. – М. : Междунар. отношения, 1997. – 400 с.
25. Романов А. К. Правовая система Англии : учеб. пособие / А. К. Романов. – М. : Дело, 2000. – 343 с.

Надійшла до редколегії 30.06.2015

ПРОЦЮК И. В. ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУДЕБНОЙ ВЕТВИ ВЛАСТИ В МЕХАНИЗМЕ РАЗДЕЛЕНИЯ ВЛАСТИ

Указано, что разделение государственной власти является условием, признаком правовой государственности, необходимым для обеспечения свободы и прав человека. Судебная власть рассмотрена как одна из разновидностей государственной власти наряду с законодательной и исполнительной ветвями власти. Благодаря своей деятельности она содействует взаимному контролю и сбалансированности полномочий всех государственных органов. Особое внимание уделено деятельности судов конституционной юрисдикции.

Ключевые слова: *разделение государственной власти, система сдержек и противовесов, судебная ветвь власти.*

PROTSYUK I. V. SOME ASPECTS OF THE ACTIVITY OF THE JUDICIAL BRANCH OF POWER IN THE MECHANISM OF POWERS DIVISION

Creation of a democratic legal state in Ukraine needs consolidation of the most efficient mechanism of the division of state power for our country, an integral part of which is the judicial power. So important is the study of its place, role and significance within this mechanism.

The objective of this article is to review some aspects of the significance and role of the judicial power in the system of the mechanism of state power under the implementation of the principle of the division of powers.

While writing the article the author has used many research methods, among which the main ones are general philosophical dialectic method, as well as own legal methods: comparative and legal, formal and legal.

It is emphasized that the judicial branch of power acts as a kind of arbiter between the legislative and executive branches, which is held back by the mentioned branches because of the existing mutual influence within the statutory competence. The place and significance of the court of constitutional jurisdiction in the system of division of powers, since the activities of all branches of power is “programmed” by the basic law of the country and it is the Constitutional Court determines what corresponds and what does not correspond it. The activities of the US Supreme Court as an agency that interprets the Constitution, and the practice of the courts of England are analyzed.

It is concluded that the judicial power as a form of state power constantly interacts with the legislative and executive branches of power. In the context of the system of checks and balances it has the ability to influence actively on the decisions and actions of the legislative and executive branches of power, to balance them. Herewith, the judicial power to some extent depends on the legislative branch of power, as the scope of its activities is outlined by the laws adopted by the legislative power and on the executive power, because the implementation of judicial decisions requires relevant actions of the executive authorities. In the absence of the effective judicial branch of power it is impossible the construction and functioning of a democratic legal state, which guarantees human rights and freedoms.

Keywords: *division of state power, checks and balances, judicial branch of power.*

УДК 342.733(477)

В. С. СЕЛЮКОВ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри конституційного та міжнародного права

факультету підготовки фахівців для підрозділів боротьби

з кіберзлочинністю та торгівлею людьми

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАВО ДИТИНИ НА ОСВІТУ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ МОЖЛИВОСТЕЙ ТА АВТОНОМНОСТІ

Розглянуто рівень автономності дітей при забезпеченні реалізації ними конституційного права на освіту. Особливу увагу приділено відмінностям, що характерні для різних вікових груп, залежно від виду освіти.

Ключові слова: *дитина, право на освіту, автономність дитини, механізм реалізації права на освіту, забезпечення права на освіту.*

Seliukov, V.S. (2015), “Children right on education: guaranteeing implementation of possibilities and autonomy” [“Pravo dytyny na osvitu: zabezpechennia realizatsii mozhlyvostei ta avtonomnosti”], *Pravo i Bezpeka*, No. 2, pp. 38–45.

Постановка проблеми. У наш час, коли мова йде про право на освіту, то одразу ж згадуються школа, діти, уроки та щоденники. Більшість людей право на освіту пов’язують, у першу чергу, з дитинством. Носіями цього права є не лише діти, однак дослідження теоретичних аспектів права на освіту залежно від носія варто розпочати саме з дітей.

Актуальність теоретичного осмислення права на освіту у дітей є доволі значною. Потенціал країни, систематичний та прогресивний розвиток суспільства, рівень якості життя – все це залежить від якісної та ефективної роботи кожного носія права в країні. Чому саме право дитини на освіту відіграє важливу роль у формуванні громадянського суспільства, правової, соціальної, демократичної та розвиненої держави? Діти – це майбутнє покоління, якому

обов’язково доведеться брати участь у діяльності з розвитку держави. Освічені діти – запорука «безтурботного майбутнього». Тому соціальна та правова підтримка дитинства є пріоритетним напрямом у досягненні поставлених державою цілей. Право на освіту є основоположним соціально-культурним правом, що забезпечує стабільний розвиток молодого покоління та кваліфікованої нації.

Всесторонній розвиток дитини як члена суспільства повністю залежить від можливості повною мірою реалізовувати свої права. Виходячи з того, що психіка дитини є найпіддатливішою у порівнянні з іншими верствами населення, обмеження будь-яких її прав є недопустимим. Дитина навряд чи зможе самостійно реалізовувати свої права. Тому аналіз усіх теоретичних аспектів права дитини на освіту дасть можливість